

**XVII међународни научни скуп Правнички дани –
„Проф. др Славко Царић“
„УЛОГА ДРЖАВЕ И ПРАВА У XXI ВЕКУ“**

**XVII international scientific meeting Legal days –
"Prof. Slavko Carić, PhD"
"THE ROLE OF THE STATE AND LAW IN THE 21ST CENTURY"**

Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду
The University of Business Academy in Novi Sad
The Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad

Нови Сад, 25. септембар 2020.
Зборник радова са XVII међународног научног скупа
Правнички дани – „Проф. др Славко Царић“
„УЛОГА ДРЖАВЕ И ПРАВА У XXI ВЕКУ“
25. септембар 2020. године у Новом Саду,
у организацији Универзитета Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду

Издавач:

Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду
Гери Кароља бр. 1, телефон: 021/ 400 - 499
Web: www.pravni-fakultet.info

Рецензенти:

Др Мирко Кулић,
редовни професор

Др Ненад Аврамовић,
редовни професор

Др Милош Марковић,
редовни професор

Др Предраг Мирковић,
ванредни професор

Др Јелена Матијашевић-Обрадовић,
ванредни професор

Др Дарко Голић,
ванредни професор

Др Маријана Младенов,
доцент

Др Ненад Бингулац,
доцент

Др Јоко Драгојловић, доцент
доцент

За издавача:

Др Мирко Кулић, редовни професор

Уредник:

Др Мирко Кулић, редовни професор

Штампа:

Мала Књига, Нови Сад

Тираж:

200

ISBN 978-86-6019-104-7

Научни одбор:

ПРОФ. ДР МИРКО КУЛИЋ – председник Научног одбора

Декан Правног факултета за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МАРИЈАНА ЦАРИЋ

Председник Савета Универзитета Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МАРКО ЦАРИЋ

Ректор Универзитета Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР НЕНАД АВРАМОВИЋ

Шеф Привредноправне и међународноправне катедре на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МИЛАН ПОЧУЧА

Продекан за науку и развој и шеф Грађанскоправне катедре на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МАРИЈАНА ДУКИЋ МИЈАТОВИЋ

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ЕМЕРИТУС ДР АЛЕКСАНДАР РАДОВАНОВ

Професор Емеритус Универзитета Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ДУШАНКА БУРЂЕВ

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ВЛАДИМИР ЦАТИЕВ

Шеф катедре кривичноправних наука Руске академије за адвокатуру и нотаријат | Руска Федерација

ПРОФ. ДР НЕДЕЉКО СТАНКОВИЋ

Ректор Европског универзитета Kallos Тузла | Босна и Херцеговина

ПРОФ. ДР МАРТА ГЕРЕГ

Декан Правног факултета у Сегедину | Мађарска

АКАДЕМИК ДР БРАНКО ВУЧКОВИЋ

Председник Основног суда у Котору | Република Црна Гора

АКАДЕМИК ДР ВЕСНА ВУЧКОВИЋ

Судија Врховног суда Црне Горе | Република Црна Гора

АКАДЕМИК DR WOLFGANG ROHRBACH

St. Elizabeth University of Health and Social Sciences | Austrija

ПРОФ. ДР РУДИКА ГМАЈНИЋ

Професор на Медицинском факултету у Осијеку и члан Хрватске академије медицинских наука | Република Хрватска

ДОЦ. ДР ЈАН ЈАНАЋ

Доцент на Факултету за менаџмент Универзитет Коменски Братислава | Република Словачка

ДОЦ. ДР БРАНИСЛАВ ДУДИЋ

Доцент на Факултету за менаџмент Универзитет Коменски Братислава | Република Словачка

ПРОФ. ДР НЕЋО ДАНИЛОВИЋ

Редован професор Универзитет Никола Тесла у Београду и председник међународног удружења методолога друштвених наука у Београду | Република Србије

ПРОФ. ДР НИКОЛА ПУВАЧА

Продекан за међународну сарадњу, ванредни професор и научни сарадник на Факултету за економију и инжењерски менаџмент Универзитета Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ДОЦ. ДР АЛБИНА АБИДОВИЋ

Доцент на Европском универзитету Kallos Тузла | Босна и Херцеговина

ПРОФ. ДР МИЛАН ЧАМПА

Ванредни професор на Факултету за здравствену негу Универзитета Ново Место | Република Словенија

ПРОФ. ДР СИМЕОН ГЕЛЕВСКИ

Професор у пензији на Правном факултету у Скопљу | Северна Македонија

PROF. DR ALEXIOS PANAGOPOULOS

University neapolis paphos Cyprus master studys in public law and administration | Kiparska Republika

ПРОФ. ДР ЗОРАН ПАВЛОВИЋ

Шеф кривичноправне катедре на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ВЛАДИМИР КОЗАР

Ванредни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР МИЛОШ МАРКОВИЋ

Редовни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ДАРКО ГОЛИЋ

Ванредни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ЈЕЛЕНА МАТИЈАШЕВИЋ ОБРАДОВИЋ

Ванредни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ПРЕДРАГ МИРКОВИЋ

Продекан за наставу и ванредни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија
Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ПРОФ. ДР ВЛАДИМИР МЕДОВИЋ

Ванредни професор на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ДОЦ. ДР САЊА ШКОРИЋ

Доцент на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

ДОЦ. ДР МАРИЈАНА МЛАДЕНОВ

Продекан за међународну сарадњу и доцент на Правном факултету за привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија у Новом Саду | Република Србија

Организациони одбор:

ДОЦ. ДР ЈОКО ДРАГОЈЛОВИЋ - председник Организационог одбора

ДОЦ. ДР ЈЕЛЕНА СТОЛШИЋ- ДАБЕТИЋ

ДОЦ. ДР НЕНАД БИНГУЛАЦ

ДОЦ. ДР НЕНАД СТЕФАНОВИЋ

ДОЦ. ДР МАРКО СТАНКОВИЋ

ДОЦ. ДР ДАЛИБОР КРСТИНИЋ

ДОЦ. ДР МАЈА СУБОТИН

МСР ИСИДОРА МИЛОШЕВИЋ

МСР ТАЊА ПРАШТАЛО

МСР СТЕФАН ДИТРИХ

МСР МАРА ДЕСПОТОВ

МСР ДИЈАНА БОРЕНОВИЋ

Секретар:

МСР ТАЊА ПРАШТАЛО, асистент

Msr Olgica Milošević

*Fakultet za primenjeni menadžment ekonomiju i finansije, Beograd
Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu
e-mail: olgica78@gmail.com,*

Dipl. pravnik Svetlana Marković

*Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu
e-mail: smarkovicw@gmail.com,*

MILITANTNA DEMOKRATIJA – IMA LI SLOBODE ZA NEPRIJATELJE SLOBODE?

Apstrakt:

Demokratsko uređenje država predstavlja dominantni način političke organizacije u savremenom svetu. Kao i drugi oblici državnih uređenja i demokratija ispoljava određene slabosti, među kojima su izopačenje javnosti i opasnosti od samoukidanja demokratije. Osnivanje i rad političkih stranaka, kao političkoj snazi i sastavnom činiocu političkog procesa, počiva na jednom od davno priznatih prava – prava na udruživanje. Sve dok su ciljevi političke partije demokratski, nema problema, ali kada jedna politička grupacija iskoristi demokratske mehanizme i osvoji vlast, a zatim uspostavi nedemokratski režim, u njemu se uspostavlja jedna apsolutna društveno - istorijska istina (nacional-socijalizam, fašizam, boljševizam) koja se pretvara u vladajuću ideologiju, a svi koji se sa njom ne slažu u „političke neprijatelje“ – ne samo da se drugačije mišljenje ne toleriše, nego se suzbija, zabranjuje i najoštrije sankcioniše.

Postavlja se pitanje da li se demokratskim putem može ukinuti demokratija? Tolerantnost i neisključivost demokratskog poretka nasuprot svake ideje, programa i propagirane društvene "istine", vodi opasnosti od samoukidanja demokratije.

Cilj ovog rada je ukazivanje na problem očuvanja demokratije, nedemokratskim sredstvima. Analizira se pojam i ciljevi „militantne demokratije“, kao i osnovanost primene ovog instituta u cilju zaštite demokratije od njenih neprijatelja. Razmatraju se mehanizmi zaštite demokratskog društva u situacijama kada se neko koristi pravima i slobodama, u cilju podrivanja i uništenja demokratije, putem analize oba dijametralno suprotna rešenja – opredeljenjem demokratskog režima da bude tolerantan i ostane demokratski do svog uništenja, tj. inkluzivna demokratija ili suprotstavljanjem onima koji teže njegovom uništenju, uskraćujući im određena prava i slobode, rizikujući time da režim bude označen kao nedemokratski, tj. militantna demokratija.

Ključne reči: zaštita demokratije, militantna demokratija, inkluzivna demokratija, političke stranke.

UVOD

Danas u svetu preovladavaju države sa demokratskim uređenjem ili bar one koje se tako samooznačavaju. Sam termin demokratija u doslovnom prevodu znači „vladavina naroda“¹⁶⁹, nastala je u antičkoj Grčkoj, ali je i tu bila daleko od pravog značenja same reči.¹⁷⁰ Demokratija označava oblik vlasti, u kojem sve odluke neke države se donose većinom glasova njenih građana, kroz izbore. Demokratija je politički sistem baziran na mogućnosti da narod, tj. građani, mogu da biraju svoje predstavnike - ovo pravo je osnovni i suštinski koncept demokratije.

Kao i drugi oblici državnih uređenja, ni demokratija nije savršena. Slabosti savremenih demokratija su izopačenje javnosti i opasnosti samoukidanja demokratije. Da li se demokratskim putem može ukinuti demokratija? Tolerantnost i neisključivost demokratskog poretka nasuprot svake ideje, programa i propagirane društvene “istine” vodi opasnosti od samoukidanja demokratije.

Kada jedna politička grupacija iskoristi demokratske mehanizme i osvoji vlast, a zatim uspostavi nedemokratski režim, u njemu se uspostavlja jedna apsolutna društveno-istorijska istina (nacional-socijalizam, fašizam, boljševizam) i ona se pretvara u vladajuću ideologiju, a svi koji se sa njom ne slažu u „političke neprijatelje“ – ne samo da se drugačije mišljenje ne toleriše, nego se suzbija, zabranjuje i najoštrije sankcioniše.

Postavlja se čuveno pitanje: „Ima li slobode za neprijatelje slobode?“ Postoje dve različite strategije suočavanja sa neprijateljima demokratije. Prvu predstavlja inkluzivna demokratija, kojom se dozvoljava učešće u političkom procesu i ekstremističkim grupacijama koje teže ukidanju demokratije.¹⁷¹ Ova strategija ispoljava mnoge prednosti. Učešće u političkoj igri pre svega omogućava (objektivno brojanje glasova pristalica ekstremističkih partija, sprečava se mistifikacija ilegalnih političkih organizacija koje, koristeći se činjenicom da su van zakona, za sebe tvrde da predstavljaju veliki deo naroda i da uživaju njegovu nepodeljenu podršku. Zabranom ekstremističkih partija, demokratski režim bi lišavao slobode građana samo zbog toga što pripadaju ilegalnim ideološkim organizacijama, a ne zbog njihove stvarne nasilne delatnosti.

Druga strategija za suočavanje sa neprijateljima demokratije je militantna (borbena) demokratija. U ovom modelu važi načelo zabrane rada ekstremističkih partija, koje su neprijateljski nastrojene prema demokratiji.¹⁷² Antidemokratske snage mogu biti velika opasnost za društvo, što dokazuje primer Hitlerovog dolaska na vlast.¹⁷³

---

¹⁶⁹ Gr. *demos*-narod i *kratein*-vladati.

¹⁷⁰ U Atini je demokratija bila privilegija slobodnih građana, kojih je bilo znatno manje od robova. Čak, među tim slobodnim građanima nisu svi imali pravo učešća u javnom životu, jer su se delili na „*polites*“ (imali pravo) i „*idiotes*“ (nisu imali ovo pravo). Pored robova, ni žene, ni stranci nisu učestvovali u političkom životu. (Jovičić, D., (2017). Demokratija i političke institucije. Civitas 7(1), str. 52).

¹⁷¹ Primer inkluzivne demokratije predstavlja Španija posle pada Frankovog režima.

¹⁷² Primer militantne demokratije predstavlja Nemačka posle II svetskog rata.

¹⁷³ Na izborima za Rajhstag od 14. septembra 1930. godine, umesto dotadašnjih 12, Nacional-socijalistička partija (NSDAP) dobija 107 mandata; Na izborima za predsednika 1932. godine, Hitler u drugom krugu dobija 13 miliona glasova; parlamentarni izbori 1932. godine- NSDAP

MILITANTNA DEMOKRATIJA

Opstanak demokratije predstavlja zagonetku. Šta se događa kada narod u demokratskoj državi izabere nedemokratski oblik vladavine? Može li demokratija da preživi, ako toleriše svoje neprijatelje?¹⁷⁴ Demokratija i njeni principi „seju seme sopstvenog uništenja“, jer je posvećenost pluralizmu ideja i vrednosti čini krhkom i podobnom za podrivanje iznutra.¹⁷⁵

Koncept „militantne demokratije“ pojavio se kao odgovor na porast autoritarnih ideologija fašizma i komunizma `30. godina 20. veka. Na osnovu iskustava stečenih u doba fašizma, smatralo se da je potrebno izvršiti re-konceptualizaciju demokratije, radi zaštite demokratskih institucija od unutrašnjih napada.¹⁷⁶ Sam termin „militantna demokratija“ prvi put je upotrebio Karl Lovenštajn (*Karl Loewenstein*) 1937. godine u svom delu *“Militant Democracy and Fundamental Rights”*¹⁷⁷ označavajući oblik ustavne demokratije, koja ograničava politička prava zarad samoočuvanja od domaćeg ekstremizma. To je oblik demokratije koji je „dobar“ za sve, osim za njene neprijatelje, jer demokratija se zasniva na garancijama individualnih prava, sloboda i jednakosti, ali slobode se takođe mogu iskoristiti za uništenje demokratije. Tolerancija prema različitim idejama idealnog državnog uređenja koji nisu demokratski, ne podrazumeva nužno i povlačenje pred autoritarnim političkim silama.¹⁷⁸ Postavlja se pitanje: „Da li demokratiji treba pravna zaštita od njenih neprijatelja?“

Svaka politička partija, udruženje ili pojedinac koji pretili narušavanjem ustavnog poretka ili osnovnih demokratskih načela, suočava se sa rizikom da bude isključena iz političkog procesa. Tako se demokratija pretvara iz materijalne demokratije u „militarnu“.¹⁷⁹ Kako se demokratija može boriti protiv svojih neprijatelja, a da ostane demokratija, jer svako lišavanje građanskih i političkih prava nije demokratsko, (pa makar njeni titulari bili i neprijatelji demokratije)? (Postavlja se i pitanje da li militantna demokratija više uništava ili štiti demokratiju?)

Maksima Sent Žista (fra. *Saint-Just*) „Ima li slobode za neprijatelje slobode?“¹⁸⁰ može se i zloupotrebiti za istrebljivanje svojih političkih neprijatelja i uvođenje terora,

---

postaje najveća parlamentarna partija, ali nema apsolutnu većinu; 1933. godine, pogodbom sa tradicionalnim nacionalistima, nacionalsocijalisti dolaze na vlast; nacisti preuzimaju vlast demokratski, bez upotrebe sile, kojom su se, recimo, obilato služili italijanski fašisti.

¹⁷⁴ Više o prirodi i domašaju ustavne zaštite demokratije videti u: Dorsen, N. et al., (2003).

Comparative constitutionalism: Cases and materials., Thomson West, str. 1267-1284.

¹⁷⁵ Tripković, B., (2013). Militantna demokratija i autonomija, Pravni zapisi 4(2), str. 399.

¹⁷⁶ Malkopoulou, A., & Norman, L., (2018). Three Models of Democratic Self-Defence: Militant Democracy and Its Alternatives. Political Studies 66(2), str. 444.

¹⁷⁷ Loewenstein, K. (1937). Militant Democracy and Fundamental Rights, American Political Science Review, 31(3), str. 432.

¹⁷⁸ Tripković, B., *loc. cit.*

¹⁷⁹ Rensmann, T. (2003). Procedural fairness in a militant democracy: The “uprising of the decent” fails before the Federal Constitutional Court. German Law Journal, 4(11), str. 1117-1136.

¹⁸⁰ Fra. *St. Just's maxim* “*Pas de liberté pour les ennemis de la liberté*”.

kao što je to bio slučaj za vreme vladavine Jakobinskog terora¹⁸¹ u vreme Francuske revolucije. Usled navedenog, neophodno je proceniti opravdanost militantne demokratije, uzimajući u obzir sve njegove prednosti i nedostatke. Istorija je prepuna primera u kojima su upravo zabrane, pogotovo one neadekvatne, površno obrazložene i preuranjene, dovele do jačanja pojava kojima su pokušale da stanu na put. Tradicionalne manifestacije militantne demokratije ogledaju se u zabrani govora mržnje, ograničavanja masovnih demonstracija, zabrani delovanja pojedinih političkih stranaka i sl.¹⁸² Borba protiv ekstremističkih političkih programa, koji ugrožavaju mir, bezbednost, demokratski poredak, podrazumeva mere militantne demokratije koje ometaju vršenje pojedinih ljudskih prava, a sve u ime demokratskog samoodržanja.¹⁸³ Borbeno zaštitno dokaz je ugrožene, nespemne ili oslabljene demokratije, kojoj je ponestalo snage i sposobnosti da amortizovanje društvenih sukoba prepusti slobodnom sučeljavanju stavova ili je bar ponestalo poverenja u takav put i ishod.¹⁸⁴ Ograničenjem izbora delovanja ekstremističkih aktera na političkoj sceni, sprečavanjem ilegalnog i nekonvencionalnog delovanja, u cilju delegitimizacije demokratskih postupaka za rešavanje sukoba, eliminiše mogućnost samoukidanja demokratije.¹⁸⁵

Vrednost upotrebe modela „borbene“ demokratije leži u tome što ona u kratkom roku može brzo da reaguje i efikasno suzbije ekstremiste.¹⁸⁶ Osnovna pretpostavka navedenoj tvrdnji i osnov opravdanja ovog modela predstavljaju „posebne“ okolnosti njene primene. I pored navedenog, problem predstavlja unošenje elementa diskrecione moći u demokratiju, jer odgovor na pretnju demokratiji, počiva na proizvoljnoj meri suverena, koji se nalazi u poziciji dominacije nad „neprijateljem“ slobode. Takođe, nemoguće je u praksi razgraničiti i izolovati militantne mere samo u konkretnim situacijama kojima su namenjene. Njeni nedostaci nadoknađuju se privremenim karakterom militantnih mera i specifičnošću situacija, u kojima ih države mogu primeniti.

Neki autori smatraju da stabilna koalicija demokratskih snaga može efikasno da zaštiti demokratski sistem od ozbiljnih ekstremističkih napada primenom i represivnih i inkluzivnih strategija¹⁸⁷ i da nema potrebe za „borbenom“ demokratijom. Drugi smatraju da model militantne demokratije ne može sam po sebi da spreči najgori scenario do kojeg dolazi kada većina stanovništva prećutno ili izričito izrazi spremnost da više ne igra po

---

¹⁸¹ Jakobinski teror se odnosi na razdoblje vlasti u kojem je bilo rašireno nasilno uklanjanje političkih suparnika. Više o tome videti u: Popović, D., (2002). Opšta pravna istorija: Stvaranje moderne države, Beograd, Centar za publikacije Pravnog fakulteta, str. 102-103.

¹⁸² Grgić, I., (2011). Militantnost u demokratiji. Pravni zapisi 2(1), str. 272.

¹⁸³ Kao što su: Sloboda izražavanja, mišljenja, religije i udruživanja. (Macklem, P., (2006). Militant democracy, legal pluralism, and the paradox of self-determination. International Journal of Constitutional Law, 4(3), str. 489.)

¹⁸⁴ Beljanski, S., (2013). Jurisprudencija militantne demokratije - precedenti Ustavnog suda Srbije. Glasnik Advokatske komore Vojvodine, 85(11), str. 614.

¹⁸⁵ Capoccia, G., (2000). Defending democracy: Strategies of Reactions to political extremism in inter-war Europe. Florence, European University Institute Badia Fiesolana, str. 9.

¹⁸⁶ Malkopoulou, A., & Norman, L., op. cit, str. 445.

¹⁸⁷ Više o tome videti u : Capoccia, G., (2001). Defending democracy: Reactions to political extremism in inter-war Europe. European Journal of Political Research 39, str. 431-460.

pravilima demokratske igre.¹⁸⁸ Istaknuta su određena gledišta da je u Evropi militantna demokratija institucionalizovana i na transnacionalnom nivou¹⁸⁹ i to osnivačkim ugovorima Evropske unije¹⁹⁰ i Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.¹⁹¹

JURISPRUDENCIJA MILITANTNE DEMOKRATIJE

Decenija jedina evropska država koja je u okviru svog pravnog sistema neke političke partije proglasila neustavnim je SR Nemačka. Danas se mnoge države Evrope i sveta mogu pohvaliti sopstvenim primerima zabrane političkih stranaka, uz to prisutna je i praksa Evropskog suda za ljudska prava (ECHR). Međutim, dugo je institut zabrane političkih partija empirijsko uporište imao samo u ovoj državi.¹⁹² Zaštita nemačkog društva je preventivnog karaktera, jer štiti od ekstremističkih potencijala i pre nego što ekstremističke grupacije prekrše zakon.¹⁹³ Međutim, upravo je taj “rušilački potencijal” ono što je, danas, sporno kod ovog pitanja i zbog koga zaziru pobornici militantne demokratije u Nemačkoj, a na kome insistira ECHR.¹⁹⁴

---

¹⁸⁸ Autor upoređuje demokratiju sa igrom, naglašavajući da ni jedna igra nije osmišljena tako da igračima dozvoljava da temeljno osporavaju same ciljeve, pravila i sredstva igre, tako da demokratska igra, u tom smislu, ne predstavlja izuzetak. Naglašava da demokratija opravdano može da isključi svoje „neprijatelje“ samo zato što ima strukturu igre. (Jovanović, M. (2016). Jedno opravdanje “borbene demokratije”: Moralne istine i demokratija kao igra u: Kaukčija, K. (urednik) Savremeni problemi pravne i političke filozofije - zbornik, Sarajevo, Centar za političke studije u Sarajevu, str. 283).

¹⁸⁹ Beširević, V., (2014). Institucionalizacija i „devitalizacija“ militantne demokratije u Srbiji: slučaj zabrane udruženja u: Podunavac, M. & Đorđević, B. (urednici) Ustavi u vremena krize: Postjugoslovenska perspektiva, Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije, Beograd, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka i Udruženje za političke nauke Srbije, str. 154

¹⁹⁰ Članom 7. Ugovora o Evropskoj uniji (Mastrihtski ugovor) predviđen je sistem nadgledanja i sankcija protiv države članice za koju se proceni da je povredila osnovne principe na kojima Unija počiva, uključujući i demokratski princip. Uz neke minorne izmene, ovo rešenje usvojeno je i u danas važećem Lisabonskom ugovoru. Više o tome u: Ibid.

¹⁹¹ ECHR zatvorio je svoja vrata revizionistima koji negiraju „jasno utvrđene istorijske činjenice“ (npr. holokaust), zabranio govor mržnje i u odsustvu nasilja ili neke druge kriminalne aktivnosti, i proglasio da zalaganje za teokratsku državu ili za terorizam predstavlja „pretnju demokratiji“ zbog koje je uskraćivanje ili ograničavanje slobode udruživanja i slobode govora nužna mera u demokratskom društvu. Više o tome videti u: Beširević, V., (2013). Ubiti pticu rugalicu? Militantna demokratija u jurisprudenciji Evropskog suda za ljudska prava, u: Beširević, V. (urednik), Militantna Demokratija – nekada i sada, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta Union i Službeni glasnik, str. 87-122.

¹⁹² Pantelić, N., (2015). Pravno-politički dometi zabrane političkih stranaka u Nemačkoj. Strani pravni život 3, str. 172.

¹⁹³ Dovoljan je, već njihov potencijal da naruše demokratski poredak, pod uslovom da su organizovane u odgovarajućoj formi (kao političke partije). Već u tim slučajevima je moguće pristupiti procesu njihove zabrane. Više o tome videti u: Velički, D., (2007). Koncept “borbene demokratije” u SR Njemackoj. Politička misao 44(4), str. 35.

¹⁹⁴ Pantelić, N., op. cit, str. 180.

Slučaj raspuštanja Socijalističke partije Rajha (SPR)¹⁹⁵ u Nemačkoj pokrenula je Savezna vlada dve godine od osnivanja ove partije sa zahtevom za njenu zabranu rada, zbog neustavnosti.¹⁹⁶ U svakom pojedinačnom slučaju bilo je neophodno utvrditi da li unutrašnja struktura partije odgovara demokratskim načelima, što nije bio slučaj u SRP, jer se nijedna odluka nije mogla doneti protiv volje vodećih članova. Takođe, struktura SRP je slična sa Nacističkom - članovi su bili isključeni iz donošenja odluka, nije postojala sloboda da se priključi partiji ili istupi iz nje, što je sve u suprotnosti sa demokratskim načelima, kao i obaveza na apsolutnu poslušnost političkim vođama - diktatorski način vladanja partijom. Zbog svega navedenog, Savezni Ustavni sud Nemačke je već sledeće godine doneo odluku kojom je proglasio SRP neustavnom i da mora biti raspuštena.¹⁹⁷ Svojom presudom je najstrože zabranio osnivanje organizacija koje bi, prema svojoj ideologiji, bili sukcesori SRP, čime bi je praktično „zamenile“.¹⁹⁸

Slučaj raspuštanja Komunističke partije Turske (TBKP)¹⁹⁹ započet je zahtevom TBKP Kasacionom sudu Turske za ocenu usaglašenosti svog statuta i programa sa ustavom i Zakonom br. 2820 kojim se reguliše u političke stranke. Državni tužilac je na to zatražio od Ustavnog suda da naredi raspuštanje komunističke partije na osnovu povreda ustava države, jer teži da uspostavi dominaciju jedne klase nad svim ostalim, da se bavi aktivnostima koje mogu ugroziti teritorijalni integritet države i jedinstvo nacije,²⁰⁰ da koristi reč „komunizam“ u svom imenu, izjašnjavajući se sukcesorom prethodno raspuštene Turske radničke stranke, što je protivpravno.

Ustavni sud je doneo odluku o raspuštanju komunističke partije. TGKP se obratila ECHR-u tvrdeći da su njenim raspuštanjem povređena prava po čl. 11. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Evropska konvencija), kojim je zajemčena sloboda okupljanja i udruživanja²⁰¹, što je sud i utvrdio

---

¹⁹⁵ SRP je osnovana 1949. kao sukcesor desničarske Nemačke partije Rajha koja je bila snažno neo-nacistički usmerena.

¹⁹⁶ Ustav Nemačke (Osnovni zakon) je pokušao da reguliše političke stranke, ali se javio problem, jer načelo demokratije dozvoljava da se bilo koja politička orijentacija prikaže putem političkih partija, čak i onih koje su antidemokratski orijentisane, kao što se garantuje sloboda političkog mišljenja i udruživanja-uključujući političko udruživanje kao pojedinačno pravo građana. Postavilo se pitanje gde treba povući granicu - treba li ograničiti apsolutnu slobodu osnivanja partije onih koje hoće da ukinu demokratiju koristeći demokratska sredstva - treba li ih izbaciti iz političkog života, jer postoji opasnost da će vladajući pasti u iskušenje da eliminišu opozicione partije koje im zadaju muke. Ustavom je proklamovano načelo slobodnog osnivanja političkih partija, kao i da o načinima preventivnog delovanja neustavnih partija odlučuje Savezni ustavni sud.

¹⁹⁷ Imovina ove partije je konfiskovana i usmerena u dobrotvorne svrhe.

¹⁹⁸ BVerfG, 23.10.1952 - 1 BvB 1/51, §4. Navedenom presudom Sud je naredio i Saveznom ministru unutrašnjih poslova i i ministrima unutrašnjih poslova pokrajina da odluku izvrše, odnosno da će namerno kršenje odluke biti sankcionisano u skladu sa zakonom.

¹⁹⁹ Komunistička partija turske (tur. *Türkiye Birleşik Komünist Partisi*).

²⁰⁰ Podstiče separatizam jedne od manjina u zemlji – Kurda.

²⁰¹ U stavu 2 propisano je da “za vršenje ovih prava neće se postavljati nikakva ograničenja, osim onih koja su propisana zakonom i neophodna u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala,

presudom od 30. januara 1998. godine²⁰². ECHR je priznao da je raspuštanje TBKP-a težilo jednom od "legitimnih ciljeva" iz člana 11: zaštititi "nacionalne bezbednosti".²⁰³ Međutim, primetio je da izbor imena političke stranke ne može opravdati meru tako drastičnu kao raspuštanje, da TBKP ne želi da uspostavi dominaciju jedne društvene klase nad drugima, kao i da je zadovoljila zahteve demokratije i da je njen program nije se moglo poreći nijednom praktičnom radnjom koju je preduzeo, jer je raspuštena odmah po formiranju.²⁰⁴ Raspuštanje TBKP-a je, prema tome, bilo nesrazmerno cilju koji je bio postavljen i stoga nepotreban u demokratskom društvu.²⁰⁵ Takođe, istakao je da je demokratija jedini politički oblik vladavine koji je usaglašen se Evropskom konvencijom.²⁰⁶

Samo godinu dana kasnije, ECHR je napravio „korak dalje“ ustanovivši svoju novu nadležnosti - da osigura da se „efikasan demokratski režim“ ispravno primenjuje na svim prostorima primene Evropske konvencije, kao i da ima ne ograničavajući se isključivo na svoju zakonodavnu nadležnost, nego na čitav zakonodavni postupak.²⁰⁷

Zanimljiv je i slučaj Hrišćanske Demokratske partije Treće Poljske Republike (ChDRP) pred Ustavnim tribunalom²⁰⁸ sa stanovišta primenjene argumentacije vezano za unutrašnju strukturu stranke.²⁰⁹ Politička partija je oblik dobrovoljnog udruživanja koja treba da uspostavi jedinstvo unutrašnje i spoljašnje strukture, metoda i aktivnosti, tačnije, ne može se partija deklarirati kao demokratska, ako njena unutrašnja struktura ne počiva na demokratskim načelima. Međutim, sloboda obrazovanja unutrašnje strukture i načela funkcionisanja partije ne mogu biti ograničena sve dok ne utiču na demokratski uticaj partije ili imaju stvarni uticaj na oblikovanje politike države. Da bi se izvršila procena u svakom pojedinačnom slučaju, treba obratiti pažnju na par stvari vezano za unutrašnju strukturu partije: Da li obim i struktura sprečava ili lišava uticaja članove na obrazovanje bitnih elemenata partijskih programa, statuta i politike? Da li, i u kom obimu, metode obrazovanja unutrašnje strukture sprečavaju ili koče članove da utiču na sastav najviših organa partije? Da li, i u kom obimu, unutrašnja struktura sprečava ili lišava

---

ili radi zaštite prava i sloboda drugih. Ovim se članom ne sprečava zakonito ograničavanje vršenja ovih prava pripadnicima oružanih snaga, policije ili državne uprave.”

²⁰² United Communist Party of Turkey and others v. Turkey, No. 133/1996/752/951 [ECtHR], presuda od 30. januara 1998. godine.

²⁰³ United Communist Party of Turkey and others v. Turkey, §41.

²⁰⁴ Ibid, §54.

²⁰⁵ Ibid, §45.

²⁰⁶ Ibid.

²⁰⁷ Matthews v. The United Kingdom, No. 24833/94 [ECtHR], presuda od 18. februara 1999. godine., §45.

²⁰⁸ Christian Democratic Party of the Third Polish Republic, OTK Pp 1/99, presuda od 08. marta 2000. godine.

²⁰⁹ Sud nadležan za registraciju, prilikom izmene statuta ove partije je uputio predmet Ustavnom tribunalu, jer je smatrao da izmene nisu u saglasnosti sa ustavom. Izmene su se odnosile na izbor, tj. postavljenje predsedavajućeg regionalnog saveta partije od strane predsedavajućeg nacionalnog komiteta, što ne ispunjava demokratske standarde formiranja unutrašnje strukture partije proklamovane Ustavom.

članove uticaja na političko delovanje partijskih predstavnika? Jedino ograničenje slobode obrazovanja unutrašnje strukture i metode obavljanja stranačkih aktivnosti navedene u apsolutnom smislu, sastoje se od zabrana sadržanih u samom Ustavu. Treba uzeti u obzir da se samostalnost u obrazovanju unutrašnje strukture partije izvodi iz prava na formiranje partije (slobode udruživanja), tako da mešanje sa strane može biti ustavno, jedino ako se struktura jasno i očigledno razilazi sa demokratskim standardima regulisanih zakonom i sistemom vrednosti - Ustavni Tribunal ih nije našao.

Stranku blagostanja (Refah Partisi- dalje: Refah)²¹⁰ raspustio je 1998. godine Ustavni sud Turske na osnovu toga što je "središte" aktivnosti, koje su u suprotnosti s načelima sekularizma, njihovim liderima zabranio da pet godina budu osnivači, obični članovi, vođe ili revizori političke stranke, a imovinu stranke konfiskovao. Ustavni sud je smatrao da iako su političke stranke glavni nosioci demokratskog procesa, njihove aktivnosti podležu određenim ograničenjima. Naročito ne može da se toleriše kada su njihove aktivnosti nespojive s vladavinom prava. Ustavni sud se pozvao na odredbe Ustava koje nameću poštovanje sekularizma različitim političkim organima i naveo brojne odredbe domaćeg zakonodavstva, koje zahtevaju od političkih stranaka da primenjuju načelo sekularizma u nizu segmenata političkog i društvenog života, jer je sekularizam jedan od nezaobilaznih uslova demokratije.²¹¹ Intervencija države radi očuvanja sekularne prirode političkog režima mora se smatrati neophodnom u demokratskom društvu. Ustavni sud je napomenuo da je uzeo u obzir međunarodne instrumente za zaštitu ljudskih prava, uključujući i Konvenciju i naglasio da vođe i članovi Refaha koriste demokratska prava i slobode kako bi zamenili demokratski poredak sistemom zasnovanim na šerijatskom pravu. Izneto je mišljenje da kada jedna politička stranka deluje u cilju stavljanja tačke na demokratski poredak i koristi slobodu izražavanja da poziva na delovanje kako bi se taj cilj postigao, Ustav i nadnacionalni propisi poštovanja ljudskih prava dopuštaju ukidanje te stranke.

Slučaj je završio pred Evropskim sudom za ljudska prava,²¹² koji smatra da su ta mešanja bila u skladu sa "hitnom društvenom potrebom" i da su bila "srazmerna ciljevima

---

²¹⁰ Refah je osnovan 1983. godine, bio je vladajuća politička partija na parlamentarnim izborima 1995. godine, a 1996. godine je bio član koalicione vlade.

²¹¹ U Turskoj se načelo sekularizma štiti Ustavom zbog istorijskog iskustva ove zemlje i naročitih karakteristika islama. Pravila šerijatskog prava su nespojiva s demokratskim režimom. Načelo sekularizma sprečava državu da daje prednost određenoj religiji ili uverenju i predstavlja temelj slobode savesti i jednakosti građana pred zakonom.

²¹² Refah Partisi and others v. Turkey, No. 41340/98, 41342/98, 41343/98 [ECTHR], presuda od 31. jula 2001. godine. Glavni državni pravobranilac se osvrnuo na sledeće postupke i izjave određenih vođa i članova Refaha: Kad god su predsednik i druge vođe Refaha govorili u javnosti, zastupali su nošenje islamskih marama u državnim školama i zgradama u kojima se nalaze državni upravni organi, dok je Ustavni sud već doneo odluku da ovo predstavlja kršenje načela sekularizma koji je sadržan u Ustavu; na zasedanju o ustavnoj reformi, predsednik Refaha izneo je predloge koji su išli ka ukidanju sekularizma u Turskoj. Na seminaru održanom januara 1991. godine u Sivasu, predsednik Refah-a je pozvao muslimane da se pridruže Refahu, rekavši da samo ta stranka može uspostaviti primat Kurana kroz sveti rat (džihad) i da muslimani stoga treba da daju donacije Refahu, a ne da daju priloge trećim stranama; nekoliko članova Refaha, uključujući i neke na

kojima se težilo". Iz toga sledi da se ukidanje Refah-a može smatrati "neophodnim u demokratskom društvu" u smislu člana 11 stav 2 i da, prema tome, nije došlo do kršenja Evropske konvencije.

U slučaju raspuštanja političke stranke Herri Batasuna usled ekstremističkih stavova i povezanosti sa baskijskom terorističkom i separatističkom organizacijom ETA upućena je predstavka ECHR²¹³, koji je potvrdio argumentaciju, koju je izneo Vrhovni sud Španije. Naveo je da se opravdano može smatrati da sankcija raspuštanja stranke, koju je izrekao Vrhovni sud, a potvrdio Ustavni sud, odgovara "hitnoj društvenoj potrebi", čak i u kontekstu uskog polja procene, koje je ostavljeno državama u ovoj materiji. Korišćenjem testa proporcionalnosti, jednoglasno je presudio da nije došlo do povrede slobode udruživanja.²¹⁴

Preuzimajući na sebe uloge čuvara demokratije u Evropi, jurisprudencija ECHR koja se posredno ili neposredno odnosi na političke partije, ne prestaje da raste, u nastojanju da uspostavi ravnotežu između tri, ne uvek usaglašena imperativa: zaštita političkih stranaka kao oblika udruživanja kojima pojedinci ostvaruju politička prava i prava političke prirode; zaštita političkih stranaka kao entiteta koji su neophodni za opstanak pluralizma i dobro funkcionisanje demokratije; zaštita same demokratiju od uspona eventualnih totalitarnih partija.²¹⁵

LUSTRACIJA

Mnoge postsocijalističke države pribegle su različitim mehanizmima preispitivanja sopstvene prošlosti. Većina režima Istočne i Centralne Evrope omogućili su otpočinjanje tranzicije ka demokratiji i činilo se da je prevazilaženje nasleđa prošlosti

---

visokim položajima, držali su govore u kojima su pozivali da se sekularni politički sistem zameni teokratskim. Oni su takođe zagovarali da se protivnici ove politike uklone, ako je neophodno i silom. Time što je odbio da pokrene disciplinski postupak protiv dotičnih članova i čak, u određenim slučajevima, omogućio širenje njihovih govora, Refah se prećutno složio s iznetim stavovima; poslanik Refaha rekao je 1997. pred novinarima u hodnicima zgrade Parlamenta da će krv poteći ako se pokuša sa zatvaranjem teoloških škola "*Imam-Hatip*", da situacija može postati gora nego u Alžiru, da on lično želi da poteče krv kako bi demokratija mogla biti uspostavljena u zemlji, da će on uzvratiti svakome ko ga napadne i da će se boriti do kraja za uvođenje šerijatskog prava. Glavni državni pravobranilac je dalje primetio da Refah nije pokrenuo bilo kakav disciplinski postupak protiv odgovornih za gore navedene postupke i izjave.)

²¹³ Herri Batasuna and Batasuna v. Spain, No. 25803/04 and 25817/04 [ECtHR], presuda od 30. juna 2009. godine.

²¹⁴ ECHR je, imajući u vidu činjenicu da je delovanje navedeni stranke u suprotnosti sa konceptom "demokratskog društva" i da predstavljaju veliku opasnost po špansku demokratiju, njeno raspuštanje je proporcionalno legitimnom cilju u smislu člana 11. stav 2. Evropske konvencije. Ukidanje stranaka se može smatrati "neophodnim u demokratskom društvu", naročito s ciljem održavanja javne bezbednosti, sprečavanja nereda i zaštite prava i sloboda drugih u smislu člana 11. stav 2. Evropske konvencije. (Ibid, §94 i 95).

²¹⁵ Lopandić, V., (2018). Političke stranke u sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava, Revija za evropsko pravo 22(1), str. 90.

predstavljalo manji izazov nego za tipične totalitarne režime.²¹⁶ Ipak, jednu od najkontroverznijih mera za razračunavanje sa prošlošću predstavlja lustracija, koja je uvedena radi zaštite mladog demokratskog poretka, koja istovremeno predstavlja i vrstu odmazde prema političkim neistomišljenicima. Njeno opravdanje nalazi se u stanovištu da javnom funkcioneru, koji je masovno kršio ljudska prava, ne treba poveriti odlučivanje o tim pravima, zato što je izgubio javno poverenje, pa se od njega ne može očekivati da ljudska prava profesionalno štiti.²¹⁷ Najčešće navođeni razlozi za opravdanje lustracije su: da ona predstavlja korak ka diskontinuitetu sa autoritarnim režimom i učvršćivanju i jačanju demokratskih institucija;²¹⁸ strah od povratka u socijalizam, kao i od situacije u kojoj će pripadnici bivših tajnih službi ostati u vrhu državne uprave i zauzeti pozicije na čelu velikih državnih i privatnih (privatizovanih ili novoosnovanih) kompanija; predstavlja dodatnu meru u borbi protiv kriminala i korupcije.²¹⁹

U Čehoslovačkoj se pokušaj lustracije završio odbijanjem zahteva poslanika Narodne Skupštine Čehoslovačke Republike za proglašenje neustavnim pravni akt²²⁰ koji utvrđuje dodatne predušlove za rad službenika u vladinim telima i organizacijama.²²¹

Ustavni sud je zaključio da postoji realna potencijalna opasnost od destabilizacije, što se lako može pretvoriti u pretnju ustavnom poretku. Demokratska država nema samo pravo, već i dužnost da štiti načela po kojima je osnovana, što može biti nedelotvorno, ako vodeće pozicije na svim nivoima državne administracije, ekonomske uprave i sl. budu popunjene po neprihvatljivom kriterijumu totalitarnog sistema. Svi zaposleni na pomenutim pozicijama moraju biti lojalni demokratskim načelima i ako to može voditi ograničenjima građanskih prava.²²² Svaka država koja je bila primorana da u dužem periodu podnosi kršenje osnovnih prava i sloboda, od strane totalitarnog režima, ima pravo da ustoliči demokratsko vođstvo i da primeni pravne mere, koje su pogodone za sprečavanje svrgavanja ili mogućeg povratka u totalitarizam ili da barem ograniči te rizike.²²³

---

²¹⁶ Kartag-Odri, A. (2000). *Tranzicija ka demokratiji u zemljama Centralne i Istočne Evrope* u : Trkulja, J. (urednik). *Ustavnost i vladavina prava*, Beograd, Centar za unapređivanje pravnih studija, str. 224.

²¹⁷ Rakić-Vodinelic, V., (2003). *Neuspešan pokušaj lustracije u Srbiji*. *Hereticus* 1(2), str. 70-71.

²¹⁸ Uzimajući u obzir činjenicu da se lustracija veoma često upotrebljavala za promovisanje interesa političkih stranaka ili nekih drugih parcijalnih društvenih grupa, može se reći da je teško odbraniti stav prema kome ona predstavlja opravdano insistiranje da se zadovolji pravda.

²¹⁹ Cakić, M., (2010). *Lustracija u Evropi i Srbiji: Motivacija za donošenje zakona o lustraciji i njihove društvene funkcije*. *Sociologija* 52(3), str. 304.

²²⁰ Navedeni pravni akt zabranjivao je određenim ljudima rad u javnim službama na osnovu informacija i odluke komisije. Za vreme konstantne klasne borbe i vladajuće uloge Komunističke partije, totalitaran režim je lišio hiljade ljudi prava na slobodu, život, kao i na zaposlenje-arbitrarnost je bila legalizovana.

²²¹ Pl. ÚS 1/92 (Czechoslovak Const. Court): *Lustration*, presuda od 26. novembra 1992. godine.

²²² *Ibid*, str. 10.

²²³ *Ibid*, str. 12.

Slučaj lustracije u Gambiji odnosio se na pokušaj zabrane daljeg političkog delovanja, Omar Dželouva, bivšeg ministra poljoprivrede (*Omar Jallow case*)²²⁴ na osnovu pravnog akta (Odluka 89), usvojenog 1996. godine, kojim se zabranjuje svim licima, koji su bili na političkim funkcijama, pre tranzicije, da učestvuju u političkim aktivnostima.²²⁵ Gospodin Dželov je tražio sudsko tumačenje Odluke 89 i utvrđenje njegove neustavnosti, kao i potvrdu da ima pravo da se koristi svojim osnovnim pravima koje garantuje Ustav.

Kao i u slučaju Čehoslovačke, nacionalni sud zasnovao je svoju odluku na istorijskim argumentima i ukinuo pasivno biračko pravo, za razliku od Mađarskog ustavnog suda, koji je odlučio da zakone o lustraciji treba prosuđivati po normalnim standardima, pre nego po izuzetnim uslovima tranzicije, kao i da će biti neophodno otvoriti dosijee javnih zvaničnika, kao informacije od javnog značaja. Ovaj slučaj je svoj epilog dobio donošenjem odluke Interparlamentarnog veća,²²⁶ pozivajući se na prevagu međunarodnog prava nad nacionalnim, pozivajući Gambiju da ispuni obaveze preuzete ratifikacijom međunarodnih ugovora.²²⁷

ZAKLJUČAK

Šta uraditi u demokratskom društvu kada se neko koristi pravima i slobodama da bi podrivao i uništio demokratiju? Da li tada demokratski režim treba da bude tolerantan i ostane demokratski dok ne bude uništen ili ima pravo da se suprotstavi onima koji teže njegovom uništenju i uskrati im prava i slobode, rizikujući time da bude označen kao nedemokratski? Postoje brojni primeri u kojima se, u ime odbrane demokratije, istupalo preterano oštro i uz neprimereno kršenje ljudskih prava.²²⁸ Nesumnjivo je da je održavanje demokratskog „pravca“ predstavlja teži put samoodržanja demokratije, koji zahteva pomirenje svih učesnika u postupku uz militantnu „budnost“.²²⁹

Ustavi iz ranijeg perioda su ignorisali postojanje političkih stranaka, iako su one bile politička snaga i sastavni činilac političkog procesa - sadržali su samo garantije šire i opšte slobode građana na udruživanje. U današnje vreme političke stranke su postale

---

²²⁴ Omar Jallow case, No. GMB/03, Inter-Parliamentary Council (Gambia), odluka od 03. oktobra 2003. godine.

²²⁵ Ovaj akt se odnosio na predsednika, potpredsednika i ministre u vladi Gambije pre tranzicije zabranjujući im učešće u svim političkim aktivnostima na određeno vreme od pet godina.

²²⁶ Interparlamentarno veće je organ globalne međunarodne organizacije - Interparlamentarne unije (eng. Inter-Parliamentary Union - IPU), koje čine nacionalni parlamenti 179 država sveta i 13 pridruženih članova.

²²⁷ Gambija je potpisnica Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima iz 1966. godine i Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda iz 1981. godine, koje garantuju slobodu izražavanja, okupljanja i udruživanja.

²²⁸ Sjedinjene Američke Države su poznate kao zemlja u kojoj je „s vremena na vreme“ usvajano „restriktivno zakonodavstvo različitih vrsta“.

²²⁹ Više o tome vidi u: Kirshner, A. S., (2014). *The Theory of Militant Democracy: The Ethics of Combatting Political Extremism*, Yale University Press, str. 168.

nužan sastojak moderne demokratije, uz izuzetak manjeg broja zemalja sa diktatorskim režimima, koji su zabranili političko udruživanje.²³⁰

Država prema političkim strankama može zauzimati različite stavove, od kojih su najpoznatiji: stav zabrane (država zabranjuje osnivanje i rad svake stranke ili samo onih koje imaju protivustavne ciljeve); stav ignorisanja (država se ne interesuje za stranački život, ograničavajući se u odnosima prema strankama na zahteve da se njihov rad odvija u granicama poštovanja krivičnih i policijskih propisa); stav priznavanja (država posvećuje posebno zakonodavstvo strankama, podvrgava ih obaveznoj registraciji i ustanovljava norme kako bi se omogućila kontrola demokratičnosti njihove unutrašnje organizacije) i stav inkorporisanja (postoji država-stranka, tj. država priznaje jednoj stranci javnu funkciju određivanja pravca državne politike).²³¹ Osnivanje političkih partija je moguće po dva sistema: sistemu prijave (stranka se osniva bez prethodnog odobrenja, uz upis u registar stranaka koji vodi nadležni državni organ) i sistemu odobrenja (podrazumeva prethodnu dozvolu za osnivanje, a loša strana se ogleda u diskrecionoj moći državnih organa da uskrate odobrenje i mogućnosti uticaja na izgled političke scene). S obzirom na poseban značaj političkih partija u demokratskim državama, osnovano je uspostavljanje nadležnosti sudske vlasti da ih eliminiše sa političke scene, ali isključivo u slučajevima da žele da sruše vrhovne osnovne vrednosti slobodnog demokratskog poretka koje su sadržane u ustavu.

Prema Ustavu Republike Srbije, osnivanje političkih stranaka je slobodno, što proizilazi iz šireg prava na udruživanje.²³² Postoje i određena ograničenja u pogledu ciljeva njihovog osnivanja – ne mogu se osnivati kao tajna i paravojna udruženja, zabranjeno je delovanje stranaka usmereno na nasilno rušenje ustavnog poretka, kršenje zajamčenih ljudskih i manjinskih prava ili izazivanje rasne, nacionalne ili verske mržnje.²³³ Zabrana političke stranke koja je tako delovala može izreći Ustavni sud Srbije,²³⁴ što smatramo „pravom merom zaštite demokratije“, ali samo u slučaju da je Ustavni sud stvarno slobodan i nezavistan u svom radu, inače čitav mehanizam zaštite gubi svoj smisao, jer otvara višestruke mogućnosti zloupotreba, a samoproklamovanje države demokratskom gubi svaki smisao.

---

²³⁰ Milosavljević, B., Popović, D., (2008). Ustavno pravo. Beograd, Pravni fakultet Univerziteta Union.

²³¹ Marković, R., (2008). Ustavno pravo i političke institucije, dvanaesto osavremenjeno izdanje. Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i JP „Službeni glasnik, str.248-258.

²³² Čl.55, st. 1. Ustava Republike Srbije, Sl. glasnik RS, br. 98/2006.

²³³ Ibid, čl. 5, st. 3 i čl. 55. st. 3. i 4.

²³⁴ Ibid, čl. 167, st. 3.

Olgica Milošević, LL.M,
Faculty of Economics and Engineering Management
University Business Academy in Belgrade

Svetlana Marković, bachelor of Laws,
University Business Academy in Novi Sad

MILITANT DEMOCRACY - IS THERE FREEDOM FOR FREEDOM ENEMIES?

Abstract:

The democratic system of states is the dominant mode of political organization in the modern world. Like other forms of government, democracy also exhibits certain weaknesses, including the perversion of the public and the dangers of self-destruction of democracy. The establishment and operation of political parties, as a political force and an integral part of the political process, rests on one of the long-recognized rights - the right to associate. As long as the goals of a political party are democratic, there is no problem, but when one political group uses democratic mechanisms and seizes power and then establishes an undemocratic regime, it establishes an absolute socio-historical truth (national-socialism, fascism, Bolshevism) that transforms into a governing ideology, and everyone who disagrees with it are called "political enemies" - not only is a different opinion not tolerated, but suppressed, forbidden and harshly sanctioned.

The question arises whether democracy can be abolished in a democratic way? Tolerance and non-exclusivity of democratic order against any idea, program and propagated social "truth" leads to dangers of self-destruction of democracy.

The aim of this paper is to point out the problem of preserving democracy by undemocratic means. The concept and goals of "militant democracy" are analyzed, as well as the merits of using this institute to protect democracy from its enemies. Mechanisms for protecting a democratic society are considered in situations where one uses rights and freedoms to undermine and destroy democracy by analyzing both diametrically opposite solutions - by defining a democratic regime to be tolerant and remain democratic until its destruction, ie. inclusive democracy or by opposing those who seek to destroy it by depriving them of certain rights and freedoms, risking the regime as undemocratic, ie. militant democracy.

Key words: *democracy protection, militant democracy, inclusive democracy, political parties.*

L I T E R A T U R A

1. Beljanski, S., (2013). Jurisprudencija militantne demokratije - precedenti Ustavnog suda Srbije. Glasnik Advokatske komore Vojvodine, 85(11), str. 591-615

2. Beširević, V., (2014). Institucionalizacija i „devitalizacija“ militantne demokratije u Srbiji: slučaj zabrane udruženja u: Podunavac, M. & Đorđević, B. (urednici) *Ustavi u vremena krize: Postjugoslovenska perspektiva*, Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije, Beograd, Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka i Udruženje za političke nauke Srbije, str. 151-172
3. Beširević, V., (2013). Ubiti pticu rugalicu? Militantna demokratija u jurisprudenciji Evropskog suda za ljudska prava, u: Beširević, V. (urednik), *Militantna Demokratija – nekada i sada*, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta Union i Službeni glasnik, str. 87-122
4. BVerfG, 23.10.1952 - 1 BvB 1/51
5. Cakić, M., (2010). Lustracija u Evropi i Srbiji: Motivacija za donošenje zakona o lustraciji i njihove društvene funkcije. *Sociologija* 52(3), str. 285-306
6. Capoccia, G., (2001). *Defending democracy: Reactions to political extremism in inter-war Europe*. *European Journal of Political Research* 39, str. 431–460
7. Capoccia, G., (2000). *Defending democracy: Strategies of Reactions to political extremism in inter-war Europe*. Florence, European University Institute Badia Fiesolana
8. Christian Democratic Party of the Third Polish Republic, OTK Pp 1/99, presuda od 08. marta 2000. godine
9. Dorsen, N. et al., (2003). *Comparative constitutionalism: Cases and materials.*, Thomson West
10. Grgić, I., (2011). Militantnost u demokratiji. *Pravni zapisi* 2(1), str. 265-272.
11. Herri Batasuna and Batasuna v. Spain, No. 25803/04 and 25817/04 [ECtHR], presuda od 30. juna 2009. godine
12. Jovanović, M. (2016). Jedno opravdanje “borbene demokratije”: Moralne istine i demokratija kao igra u: Kaučija, K. (urednik) *Savremeni problemi pravne i političke filozofije - zbornik*, Sarajevo, Centar za političke studije u Sarajevu, str. 277-283
13. Jovičić, D., (2017). Demokratija i političke institucije. *Civitas* 7(1), str. 50-64
14. Kartag-Odri, A. (2000). *Tranzicija ka demokratiji u zemljama Centralne i Istočne Evrope u* : Trkulja, J. (urednik). *Ustavnost i vladavina prava*, Beograd, Centar za unapređivanje pravnih studija, str. 221-251
15. Kirshner, A. S., (2014). *The Theory of Militant Democracy : The Ethics of Combatting Political Extremism*, Yale University Press
16. Loewenstein, K. (1937). *Militant democracy and fundamental rights*, I. *American Political Science Review*, 31(3), 417-432
17. Lopandić, V., (2018). Političke stranke u sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava, *Revija za evropsko pravo* 22(1), str. 85-99

18. Macklem, P., (2006). Militant democracy, legal pluralism, and the paradox of self-determination. *International Journal of Constitutional Law*, 4(3), str. 488-516
19. Malkopoulou, A., & Norman, L., (2018). Three Models of Democratic Self-Defence: Militant Democracy and Its Alternatives. *Political Studies*, 66(2), str. 442–458
20. Marković, R., (2008). *Ustavno pravo i političke institucije, dvanaesto osavremenjeno izdanje*. Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i JP „Službeni glasnik
21. *Matthews v. The United Kingdom*, No. 24833/94 [ECtHR], presuda od 18. feebbruara 1999. godine
22. Milosavljević, B., Popović, D. (2008). *Ustavno pravo*. Beograd, Pravni fakultet Univerziteta Union
23. *Omar Jallow case*, No. GMB/03, Inter-Parliamentary Council (Gambia), odluka od 03. oktobra 2003. godine
24. Pantelić, N., (2015). *Pravno-politički dometi zabrane političkih stranaka u Nemačkoj*. *Strani pravni život* 3, str. 167-184
25. *Pl. ÚS 1/92 (Czechoslovak Const. Court): Lustration*, presuda od 26. novembra 1992. godine
26. Popović, D., (2002). *Opšta pravna istorija: Stvaranje moderne države*, Beograd, Centar za publikacije Pravnog fakulteta
27. Rakić-Vodinelić, V., (2003). *Neuspešan pokušaj lustracije u Srbiji*. *Hereticus* 1(2), str. 70-77
28. *Refah Partisi and others v. Turkey*, No. 41340/98, 41342/98, 41343/98, presuda od 31. jula 2001. godine
29. Rensmann, T. (2003). *Procedural fairness in a militant democracy: The “uprising of the decent” fails before the Federal Constitutional Court*. *German Law Journal*, 4(11), str. 1117-1136
30. Tripković, B., (2013). *Militantna demokratija i autonomija*, *Pravni zapisi* 4(2), str. 399-418
31. *United Communist Party of Turkey And Others v. Turkey*, No. 133/1996/752/951 [ECtHR], presuda od 30. januara 1998. godine
32. *Ustav Republike Srbije*, *Službeni Glasnik RS*, broj 98/2006
33. Velički, D., (2007). *Koncept “borbene demokracije” u SR Njemackoj*. *Politička misao* 44(4), str. 35-54

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

34"20"(082)

340.12"20"(082)

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп Правнички дани проф. др Славко Царић (17 ; 2020 ; Нови Сад)

Улога државе и права у XXI веку : [зборник радова са XVII Међународног научног скупа "Правнички дани проф. др Славко Царић", 25. септембар 2020. године у Новом Саду] = "The role of the state and law in the 21st century" : [Proceedings of XVII International Scientific Conference Legal days - "Prof. Slavko Carić, PhD" "The role of the state and law in the 21st century" September 25th 2020. in Novi Sad] / уредник Мирко Кулић. - Нови Сад : Универзитет Привредна академија : Правни факултет за привреду и правосуђе, 2020 (Нови Сад : Мала књига). - 560 стр. ; 24 cm

Тираж 200. - Библиографија уз сваки рад.

ISBN 978-86-6019-104-7

а) Право -- 21. в. -- Зборници б) Држава -- Правна заштита -- 21. в. -- Зборници

COBISS.SR-ID 20099849